

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 2 กรกฎาคม 2536

มหาวิทยาลัยในทศวรรษ 2540

รังสรรค์ ทัศพรพันธุ์

ปี 2549

หอประชุมอันโอ่อ่า ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีอายุ 20 ปี คับคั่งด้วยผู้คน นักศึกษาพากันทยอยเดินเข้าหอประชุมโดยไม่ขาดสาย ผมเดินสังเกตการณ์บริเวณหน้าหอประชุมด้วยความตื่นตาตื่นใจ นับเป็นเวลานานกว่า 5 ปีแล้วที่ผมมิได้เหยียบย่างเข้ามาในหอประชุมนี้ นับตั้งแต่ถูกเนรเทศไปอยู่ทุ่งรังสิต ซราภาพของหอประชุมปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในท่ามกลางความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เร่งรัดไม่หยุดยั้ง

ผมกลับมายังหอประชุมที่มีอายุเกือบครึ่งศตวรรษแห่งนี้เพียงเพื่อจะจดจำภาพเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะปลดเกษียณ ทุกอณูของดินแดนท่าพระจันทร์ติดตรึงอยู่ในสมองน้อยๆ ของผม ด้วยเหตุที่ผมเติบโตที่นี่ ใช้ชีวิตนักศึกษาที่นี่ และประกอบสัมมาชีพ ณ ที่นี้เป็นเวลานานกว่า 42 ปีแล้ว ความผูกพันที่ผมมีกับท่าพระจันทร์จึงมีอยู่อย่างลึกลับ ด้วยเหตุดังนั้น ผมจึงรู้สึกทุกซอกและตรอมใจเป็นอันมากเมื่อถูกเนรเทศไปอยู่ทุ่งรังสิตเมื่อ 5 ปีที่แล้ว อาจารย์ในสำนักท่าพระจันทร์ที่ถูกเนรเทศเช่นเดียวกับผมต่างก็มีสภาพไม่แตกต่างจากผมเท่าไรนัก เพราะบัดนี้ทุ่งรังสิตแปรสภาพเป็น 'ไซบีเรีย' ของท่าพระจันทร์เสียแล้ว

ผมไม่เคยคาดคิดว่า นโยบายเสรีนิยมและขบวนการโลกาภิวัตน์ (globalization) จะสามารถเปลี่ยนโฉมมหาวิทยาลัยในเมืองไทยได้มากและรวดเร็วถึงเพียงนี้

นับตั้งแต่เมื่อเกิดวิกฤติการณ์เงินคดคลังในช่วงปี 2523-2525 เป็นต้นมา รัฐบาลไม่สามารถจัดสรรงบประมาณให้แก่สถาบันอุดมศึกษาของรัฐได้มากนัก งบลงทุนของมหาวิทยาลัยถูกตัดทอน หรือมิฉะนั้นก็ถูกตรึงไว้ในระดับต่ำ มหาวิทยาลัยต่างพากันดิ้นรนเพื่อขยายฐานทางการเงิน บางแห่งที่มีที่ดินจำนวนมากก็หาผลประโยชน์จากที่ดินนั้น ดังเช่นการให้สัมปทานแก่ออกชนในการสร้างศูนย์การค้า ศูนย์การค้ามหาวิทยาลัยผุดขึ้นราวกับดอกเห็ด ดังเช่น ศูนย์การค้าสามย่าน ศูนย์การค้ารังสิต และอื่น ๆ

มหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่จะมีบทบาทในการสร้างศูนย์การค้าเท่านั้น หากมหาวิทยาลัยยังแปรสภาพเป็นตลาดขายประกาศนียบัตรด้วย โครงการอบรมต่างๆมีขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการในภาคเอกชน แม้ในขั้นต้นจะมีความเข้มงวดในด้านคุณภาพอยู่บ้าง แต่คุณภาพก็หย่อนยานตามกาลเวลา เมื่อมีการจัดการฝึกอบรมในลักษณะอุตสาหกรรม ความต้องการบริการฝึกอบรมและบริการวิชาการในระดับที่สูงขึ้นไป ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีความต้องการที่จะก้าวให้ทันขบวนการโลกาภิวัตน์ อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะต้องการประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตร ประดุจเดียวกับความต้องการเครื่องประดับ และท้ายที่สุดการมีโอกาสเข้าไปศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐเป็นบันไดสำคัญในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชนชั้นนำทางอำนาจ ผมจึงไม่รู้สึกประหลาดใจที่ได้ทราบในเวลาต่อมาว่า แม้แต่เจ้าพ่อแห่งภาคตะวันตกเฉียงเหนือยังเป็นศิษย์เก่า Mini MBA

ความต้องการที่จะขยายฐานทางการเงินทำให้มหาวิทยาลัยเกือบทั้งหมดเลือกเดินในแนวทางเสรีนิยม ทั้งนี้ด้วยการปรับอัตราค่าเล่าเรียนทุกปี แต่การปรับอัตราค่าเล่าเรียนไม่สามารถช่วยขยายฐานทางการเงินของมหาวิทยาลัยได้มากนัก ในไม่ช้า มหาวิทยาลัยเริ่มเรียนรู้ที่จะผลิตบริการอุดมศึกษาที่มีลักษณะหลากหลาย (differentiated product) ขบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถปรับยุทธศาสตร์การผลิตดังกล่าวนี้ได้ เพราะขบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้ตลาดมีความต้องการบริการอุดมศึกษาที่ผลิตเป็นภาษาต่างประเทศ โลกที่ปราศจากพรมแดนทางภูมิศาสตร์จำเป็นต้องสื่อสารด้วยภาษาสากล

ผมยังจำได้ดีว่า บริการอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษเริ่มเฟื่องฟูมาแต่กลางทศวรรษ 2530 มหาวิทยาลัยต่างๆพากันจัดโครงการศึกษาวิชาต่างๆเป็นภาษาอังกฤษ และด้วยการผลิตบริการอุดมศึกษาที่มีลักษณะหลากหลายเช่นนี้ มหาวิทยาลัยไม่ประสบปัญหาทางการเงินอีกต่อไป เพราะสามารถเก็บค่าเล่าเรียนสูงกว่าหลักสูตรธรรมดา 20-30 เท่า

การแข่งขันในการผลิตบริการอุดมศึกษาที่มีลักษณะหลากหลายเป็นไปอย่างเข้มข้น บางมหาวิทยาลัยไปผูกสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศอุตสาหกรรมเก่า ในไม่ช้ามหาวิทยาลัยอื่นๆก็เอาอย่างตาม แบบแผนที่เป็นมามากจะเริ่มต้นด้วยการนำเข้าศาสตราจารย์จากต่างประเทศเพื่อมาสอนในบางวิชาในบางภาคการศึกษา ต่อมาจึงมีข้อตกลงว่า นักศึกษาไทยที่ศึกษาในเมืองไทยแล้วครึ่งหลักสูตร สามารถไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในประเทศอุตสาหกรรมเก่าที่ทำข้อตกลงได้ สำนักทำพระจันทร์มีข้อตกลงทำนองนี้กับมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ดังนั้นปีหนึ่งจึงมีนักศึกษาจากทำพระจันทร์ไปศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดจำนวนมาก

มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดมิได้มีข้อตกลงกับสำนักทำพระจันทร์เท่านั้น หากยังมีข้อตกลงทำนองเดียวกันกับมหาวิทยาลัยอื่นๆในทุกภูมิภาค ไม่ยกเว้นแม้แต่ประเทศอุตสาหกรรม

ใหม่ในแอฟริกา (African NICs) ไม่จำเพาะแต่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเท่านั้นที่ส่งออกบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงและเก่าแก่อื่นๆก็หารายได้จากการส่งออกบริการทางการศึกษาด้วย ไม่ว่าจะเป็นเขต ฟรินสตัน เอ็มไอที อ็อกซ์ฟอร์ด เคมบริดจ์ ลอนดอน ปารีส หรือสต็อกโฮล์ม เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ภาคอุตสาหกรรมในประเทศอุตสาหกรรมเก่า (Old Industrialized Countries = OICs) เสื่อมโทรมเกินกว่าที่จะแข่งขันในตลาดโลกได้ รัฐบาลประเทศเหล่านี้จึงหันมาส่งเสริมการส่งออกบริการ ซึ่งยังคงมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (comparative advantage) ผลจากการเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุกันดา (Uganda Round) การกีดกันการค้าบริการกลายเป็นเรื่องที่จะเปิดบทบัญญัติของ GATT หลังจากนั้นไม่นาน การส่งออกบริการทางการศึกษาเป็นแหล่งรายได้สำคัญที่สุดของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า

ผมไม่เคยคาดคิดว่า ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ (information technology) และไม่โครอิเล็กทรอนิกส์ จะสามารถเปลี่ยนโฉมหน้าของมหาวิทยาลัยได้มากถึงปานนี้ เพียงแค่ต้นทศวรรษ 2540 นี้เอง มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดก็เลิกส่งอาจารย์มาสอนที่ท่าพระจันทร์ หากแต่นั่งสอนอยู่ที่เมืองเคมบริดจ์ มลรัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา แล้วถ่ายทอดสดผ่านดาวเทียมมายังท่าพระจันทร์ โดยที่นักศึกษาที่นั่งเรียนอยู่ที่ท่าพระจันทร์สามารถมีบทสนทนากับอาจารย์ผู้สอนในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดได้ ในไม่ช้าสำนักท่าพระจันทร์ก็แปรสภาพเป็นมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด วิทยาเขตท่าพระจันทร์

ครั้นถึงกลางทศวรรษ 2540 อาจารย์ผู้สอนที่เป็นมนุษย์เริ่มหายไปจากจอภาพโทรทัศน์ อาจารย์ผู้สอนที่เป็นโรบอตเข้ามาแทนที่ เพราะเหตุที่เวลาเป็นสิ่งมีค่ายิ่ง อาจารย์ผู้สอนที่เป็นมนุษย์ต้องใช้เวลาในการก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ จึงต้องลดบทบาทในการสอน และให้หุ่นยนต์ทำหน้าที่แทน ความก้าวหน้าในด้านไมโครอิเล็กทรอนิกส์จนถึงขั้นที่มีการประดิษฐ์ Super Chips ไม่เพียงแต่จะทำให้มีการพัฒนาระบบความจำอันวิเศษสุดแก่หุ่นยนต์เท่านั้น หากทว่า ยังทำให้หุ่นยนต์มีระบบการให้ลำดับแห่งเหตุผลดุจเดียวกับระบบตรรกวิทยาแบบอริสโตเติลอีกด้วย หุ่นยนต์บางตัวมีความรู้ฟิสิกส์ไม่ยิ่งหย่อนกว่าสติเฟิน ฮอว์กิง (Stephen Hawking) และบางตัวมีความรู้เศรษฐศาสตร์ไม่แพ้โจเซฟ สติกลิตซ์ (Joseph E. Stiglitz)

การแยกจัดการศึกษาออกเป็น 2 ระบบ โดยที่ระบบหนึ่งมีการเรียนการสอนเป็นภาษาไทย และอีกระบบหนึ่งมีการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษ ในไม่ช้าก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนท่าพระจันทร์ ด้วยเหตุที่มหาวิทยาลัยเลือกประคับประคองนักศึกษาในระบบภาษาอังกฤษมากเป็นพิเศษ ไม่เพียงแต่จะให้เรียนในห้องที่มีเครื่องปรับอากาศเท่านั้น หากยังมีห้องอาหาร ห้องสันทนาการ และห้องสมุดโดยเฉพาะอีกด้วย นักศึกษาระบบภาษาไทยจึงรู้สึก

หมั้นให้นักศึกษาระบบภาษาอังกฤษ การกระทบกระทั่งเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ในปี 2539 ทั้งสองฝ่ายทำสงครามขั้นแตกหัก ผู้คนล้มตายและบาดเจ็บมากกว่าวิกฤติการณ์ปี 2519

ภายหลังวิกฤติการณ์ปี 2539 ผู้บริหารมหาวิทยาลัยตัดสินใจย้ายนักศึกษาระบบภาษาไทยไปอยู่ทุ่งรังสิต คงให้นักศึกษาระบบภาษาอังกฤษเท่านั้นอยู่ที่ท่าพระจันทร์ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยให้เหตุผลว่า การแบ่งแยกวิทยาเขตในลักษณะนี้สอดคล้องกับการจัดสรรที่ดินในกรุงเทพมหานคร เพราะคนจนต้องไปอยู่ชานชบของเมือง เฉพาะคนรวยเท่านั้นที่มีสิทธิอยู่ใจกลางเมือง

การผลิตบริการอุดมศึกษาระบบภาษาอังกฤษเริ่มรุกไล่ระบบภาษาไทย แม้ในขั้นต้น จำนวนนักศึกษาระบบภาษาอังกฤษจะมีไม่ถึง 10% แต่ด้วยความที่มหาวิทยาลัยหิวเงิน จำนวนนักศึกษาระบบภาษาอังกฤษจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนมีมากกว่า 70% นักศึกษาที่ถือว่ามีเกรดดีเลิศเป็นนักศึกษาลูกครึ่ง เพราะลูกครึ่งมักจะมีความรู้ภาษาต่างประเทศดี ขบวนการโลกาภิวัตน์ไม่เพียงแต่จะทำให้โลกปราศจากพรมแดนทางภูมิศาสตร์เท่านั้น หากยังทำให้โลกมีความต้องการมนุษย์พันธุ์ใหม่ อันได้แก่พันธุ์ที่ไม่มีเชื้อชาติอันเด่นชัดอีกด้วย

ความต้องการขยายฐานทางการเงินของมหาวิทยาลัย ทำให้มหาวิทยาลัยต้องผลิตบริการอุดมศึกษาประเภทที่มุ่งสนองความต้องการของผู้มีอันจะกิน ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์จึงค่อยๆแปรเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย ในไม่ช้า นักศึกษาที่มาจากครอบครัวผู้มีอันจะกินเหล่านี้เริ่มเรียกร้องผลประโยชน์ของตน เริ่มต้นด้วยการเรียกร้องขอนำรถยนต์ส่วนบุคคลเข้ามาในมหาวิทยาลัย ซึ่งมีบริเวณอันคับแคบ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยโอนอ่อนตามข้อเรียกร้อง เพราะเกรงว่าจะเสีย 'ลูกค้า' โดยหันมาห้ามมิให้อาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยนำรถเข้าสำนักท่าพระจันทร์ พร้อมทั้งจ่ายเงินสวัสดิการการเดินทางทดแทนให้

ความก้าวหน้าของไมโครอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้มีการประดิษฐ์ Human Chips ซึ่งบรรจุข้อมูลความรู้สาขาวิชา และสามารถนำไปฝังไว้ในสมองมนุษย์ได้ ผลที่ตามมาก็คือผู้ที่ไม่มีความรู้พิลึกก็แม้แต่หน่อย หากผ่าตัดและนำ Human Chips สาขาวิชาพิลึกไปฝังไว้ในสมอง ก็สามารถอธิบายทฤษฎี Big Bang ได้เป็นคั้งเป็นแคว เมื่อสรรพคุณของ Human Chips เป็นที่ทราบกันอย่างแพร่หลาย อุตสาหกรรมที่ผลิตผลผลิตอันนำมาห้ศจรรยนี้ก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว นักศึกษานิยมผ่าตัดสมองเพื่อฝัง Human Chips ผู้คนสามารถมีความรู้เสมอด้วยนักวิชาการที่ได้รางวัลโนเบลในสาขาวิชานั้น ๆ

ถึงเวลานั้น ราคาของ Human Chips ยิ่งถูกลง เพราะสามารถผลิตคราวละมากๆ แต่เทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้าพอที่จะฝัง Human Chips หลายๆสาขาวิชาในคราวเดียวกันได้ และนี่เองที่ทำให้เกิดการจลาจลในสำนักท่าพระจันทร์ในปี 2544 เมื่อนักศึกษาพากันเรียกร้อง

ให้มหาวิทยาลัยกำหนดวันสอบแต่ละวิชาให้ห่างกันอย่างน้อย 2 สัปดาห์ เพื่อจะได้มีเวลามากพอที่จะผ่าตัดเปลี่ยน Human Chips ระหว่างสาขาวิชา ด้วยความที่เกรงการเสีย 'ลูกค้า' มหาวิทยาลัยจำต้องโอนอ่อนผ่อนตาม แต่เรื่องมิได้จบเพียงเท่านี้ เพราะในเวลาต่อมา เทคโนโลยีรุดหน้าถึงขั้นที่จะฝัง Human Chips ในสมองมนุษย์คราวละหลายวิชา ในปี 2447 นักศึกษาพากันเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยยื่นขอหลักสูตรปริญญาตรีจาก 4 ปี ให้เหลือเพียง 1 ภาคการศึกษา เพราะ Human Chips ได้ช่วยย่นระยะเวลาในการศึกษา นักศึกษามองไม่เห็นอานิสงส์ในการอยู่มหาวิทยาลัยถึง 4 ปี อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยได้ต่อรองให้ลดหลักสูตรปริญญาตรีเหลือเพียง 2 ปี ผู้บริหารมหาวิทยาลัยเริ่มตระหนักว่า ด้วยความก้าวหน้าของ Human Chips มหาวิทยาลัยจะค่อยๆสิ้นความหมายในสังคม เพราะผู้ที่มีกำลังซื้อ Human Chips ก็สามารถมีความรู้ได้โดยไม่ต้องเข้ามหาวิทยาลัย

ตลอดระยะเวลาที่เกิดปัญหาเหล่านี้ ผมและเพื่อนพ้องพยายามหัดทานมิให้มีการใช้ Human Chips โดยเสนอให้มหาวิทยาลัยตรากฎว่า นักศึกษาที่ผ่าตัดสมองฝัง Human Chips หหมดสิทธิ์ที่จะได้รับปริญญา และด้วยข้อเสนอดังกล่าวนี้อเอง ผมและเพื่อนจึงถูกเนรเทศไปอยู่ทุ่งรังสิตด้วยข้อกล่าวหาว่ามีพฤติกรรมอันขัดต่อพระราชบัญญัติการป้องกันและปราบปรามผู้มีการกระทำอันเป็น ภัยต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยี พ.ศ. 2542

ข้อขอประณตน์อ้อมสักการ

บูรพคณาจารย์

ผู้ก่อปรเกิดประโยชน์ศึกษา

ผมตื่นจากภวังค์เมื่อได้ยินนักศึกษาเปล่งเสียงไหว้ครู ผมสาวเท้าเข้าหอประชุมบนเวทีไร่ร่องรอยมนุษย์ มีแต่ตู้กระจกขนาดใหญ่ 2 ใบ ผมเบียดฝูงชนไปจนถึงขอบเวที จึงได้พบว่า ตู้กระจกใบหนึ่งบรรจุ Super Chips อีกใบหนึ่งบรรจุ Human Chips

ผมถอยห่างจากขอบเวที และเดินออกนอกหอประชุมด้วยความรู้สึกอันยากแก่การพรรณนา ที่ทำพระจันทร์นักศึกษาประณตน์อ้อมสักการ Super Chips และ Human Chips ในวันไหว้ครู แต่ที่รังสิตนักศึกษายังคงกราบไหว้เครื่องถ่ายเอกสารอยู่ ผมอดสงสัยมิได้ว่าอีกนานกี่ปี รังสิตจึงจะไล่กวาดทันทำพระจันทร์

หมายเหตุ บทความนี้เขียนในโอกาสวันไหว้ครูประจำปีการศึกษา 2536 วันพฤหัสบดีที่ 1 กรกฎาคม 2536 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์